

John Locke

Knjiga II.

DVIJE RASPRAVE O VLADI

OGLED O ISTINSKOM
PORIJEKLU, DOSEGU I SVRSI
GRAĐANSKE VLADE

Zagreb, 2013.

4. Kako bismo pravilno razumjeli političku vlast i izveli joj podrijetlo iz njezina izvora, moramo razmotriti kakvo je stanje svih ljudi po prirodi – to je stanje *savršene slobode* u određivanju svojih radnji i raspolaganju svojim posjedima i osobnostima kako drže pogodnim u granicama prirodnog zakona, bez traženja dopuštenja od nekog drugog čovjeka ili ovisnosti o njegovoj volji.

Jednako tako je i *stanje jednakosti*, u njemu su sva vlast i jurisdikcija uzajamni, budući da nitko nema više vlasti od drugoga; kako ništa nije očiglednije nego da je svim stvorenjima iste vrste i roda rođenje donijelo jednake prirodne prednosti i korištenje istih sposobnosti, onda svi ljudi na isti način trebaju⁶ biti međusobno jednaki bez podređivanja ili pokornosti, osim ako ne bi gospodar i vlasnik svih nas nekom izričitom izjavom volje postavio jednog iznad drugoga i predao mu očitom i jasnom naredbom nesumnjivo pravo na gospodstvo i suverenost.

87. Budući da su svi ljudi rođeni, kao što smo i dokazali, s jednakim pravom na savršenu slobodu i nekontrolirano uživanje svih prava i privilegija prirodnog zakona, čovjek po prirodi ima vlast ne samo očuvati svoje vlasništvo, odnosno život, slobodu i imovinu⁶⁵ od povreda i napada drugih, već i presuditi i kazniti prekršitelje tog zakona onako kako vjeruje da prekršaj zaslužuje, čak i samom smrću za zločine kad, po njegovom mišljenju, strahota djela to zahtjeva. Ali kako nikakvo *političko društvo* ne može postojati niti opstati ako nema vlast kako bi se očuvalo vlasništvo i kako bi se kaznili svi prekršaji pripadnika tog društva, *političko društvo* i postoji jedino tamo

⁶⁵ Ovu proširenu definiciju vlasništva – »vlasništvo, odnosno život, sloboda i imovina« – usporedi s I. § 9; II. §§ 57, 59, 85, 123, 131, 135, 137, 171, 173, 209, 221 i 222.

gdje se svaki član društva odrekao ove prirodne vlasti i predao je u ruke zajednice u svim slučajevima kad se može zbog zaštite obratiti zakonu koji je ta zajednica donijela. I budući da su na ovaj način isključene sve privatne presude svakog pojedinog člana, na osnovi donesenih važećih pravila, zajednica postaje sudac, nepristran i jednak za sve stranke, i preko ljudi, kojima je zajednica dala ovlasti da provode ta pravila, rješava sve razmirice koje mogu nastati između članova tog društva po pitanju nekog prava, i kaznama koje je ustanovio zakon kažnjava prekršaje koje je neki član počinio protiv društva; na osnovi ovoga se lako razlikuje tko jest, a tko nije član *političkog društva*. Oni koji su sjedinjeni u jednom tijelu i imaju zajednički utvrđen zakon na koji se pozivaju i sudstvo s ovlastima da rješava sporove između njih i kažnjava prekršitelje, *jesu u političkom društvu* jedni s drugima; ali oni koji nemaju takvo zajedničko pravo apelacije, mislim na zemlji, još su u prirodnom stanju, a gdje nema suca, svatko je sudac za sebe i izvršitelj, što predstavlja, kao što sam ranije pokazao, savršeno *prirodno stanje*.

89. Gdje god je, dakle, određen broj ljudi ujedinjen u jedno društvo na način da se svatko odriče svoje izvršne vlasti prirodnog zakona i predaje je zajednici, tu i samo tu je riječ o *političkom ili građanskom društvu*. I to je učinjeno gdje god je određen broj ljudi u prirodnom stanju stupio u društvo kako bi stvorio jedan narod, jedno političko tijelo pod jednom vrhovnom vladom, ili pak kada se netko pridružio i pripojio već stvorenoj vladi; jer time ovlašćuje društvo ili, što je potpuno isto, njegovo zakonodavno tijelo da za njega donosi zakone u skladu s onim što javno dobro zahtijeva, čije je izvršenje dužan potpomoći, jednako kao i svoje vlastite odluke. I ovo *izvodi ljude* iz prirodnog stanja i uvodi ih u stanje *države* preko postavljanja suca na zemlji s ovlastima u rješavanju sporova i pružanju zadovoljštine za štete koje mogu biti nanесene nekom pripadniku države; a taj sudac je zakonodavac, ili suci imenovani od države. I gdje god postoje ljudi koji nemaju takvu odlučujuću vlast kojoj bi se mogli obratiti, oni su još u *prirodnom stanju*.⁶⁷

⁶⁷ Ovdje Locke spominje zakonodavnu vlast, iako je, na osnovi prirode stvari, riječ o sudskoj vlasti u uobičajenom značenju te riječi. Cijeli ovaj ulomak treba usporediti s Hobbesovim *Levijatanom*, glava 18.

90. Zbog toga je očigledno kako *apsolutna monarhija*, koju neki smatraju jedinom vladom na svijetu, doista *nije u skladu s građanskim društvom* i stoga uopće ne može biti oblik građanske vlade; budući da je svrha *građanskog društva* izbjeći i ispraviti nepogodnosti prirodnog stanja – koje se nužno događaju kad je čovjek sudac u vlastitom slučaju – preko uspostavljanja poznate vlasti, kojoj se svaki pripadnik tog društva može obratiti zbog neke štete koja mu je nanесena ili spora koji se pojavió, i kojoj se svaki član tog društva treba pokoravati.* Gdje god postoje ljudi koji nemaju takvu vlast kojoj bi se obratili zbog rješavanja neke razmirice, oni se još uvijek nalaze u *prirodnom stanju*. A u tom stanju je svatko *apsolutni gospodar* u odnosu na one koji su pod njegovim *gospodstvom*.

91. Jer budući da se za njega pretpostavlja kako ima svu vlast u svojim rukama, kako zakonodavnu tako i izvršnu, ne postoji drugi sudac i nema se mogućnosti obratiti nekome tko može pravedno, nepristrano i s autoritetom odlučivati i od čije se odluke može očekivati naknada i zadovoljština za štetu ili neugodnost koja se mogla pretrpjeti od vladara ili njegove naredbe. Tako je ovaj čovjek, kako god se nazivao, *carem*, ili *sultanom*, ili kako vam je drago, utoliko u prirodnom stanju sa svima pod njegovim gospodstvom, koliko je u tom stanju i s ostalim ljudima.

Jer gdje god postoje bilo koja dva čovjeka koji nemaju zajedničkog suca na zemlji kojemu bi se obratili zbog rješavanja međusobnih sporova, još uvijek se nalaze u *pri-*

* »Ova je javna vlast u svakom društvu iznad svake osobe obuhvaćene tim društvom; i osnovna je svrha te vlasti donošenje zakona za sve one koji su pod njom i ovim se zakonima moramo pokoriti u tim slučajevima, osim ako se ne otkrije razlog koji nedvosmisleno potkrjepljuje kako zakon uma ili Boga zaista naređuje suprotno.« (Hooker, *Eccl. Pol. lib. I. sect. 16*)

rodnom stanju i pod nepogodnostima** istoga; uz samo jednu bijednu razliku u odnosu na podanika ili, bolje rečeno, roba apsolutnog vladara: dok je ranije u uobičajenom prirodnom stanju imao slobodu suditi o svom pravu i braniti ga svojom vlašću kako najbolje umije, sada, kad god bi mu imovina bila okrnjena voljom i naredbom njegovog monarha, on ne samo što ne bi imao prava nikakve apelacije – kao što je trebaju imati oni koji su članovi društva – već mu je, kao da je lišen uobičajenog položaja racionalnog stvorenja, uskraćena sloboda da sudi o svojem pravu i da ga brani, pa je tako izložen svim nevoljama i neugodnostima kojih bi se čovjek mogao bojati od onoga koji je, budući da je u neograničenom prirodnom stanju, još i iskveren laskanjem i naoružan vlašću.

** »Kako bi se uklonile sve uzajamne neprilike, povrede i nepravde«, odnosno one koje prate ljude u prirodnom stanju, »nije bilo drugog načina osim da se međusobno sporazume i usuglase putem određivanja neke vrste javne vlade i, osim toga, da se predaju kao podanici onima kojima su povjerili moć upravljanja i vladanja, kako bi se preko njih mogao osigurati mir, spokoj i sreća svih ljudi. Ljudi su uvijek znali kako su, tamo gdje je bilo nasilja i nepravde, mogli biti vlastiti branitelji; znali su, koliko god ljudi težili svojem vlastitom dobru, kako će ipak, ako bi se time nanosila šteta drugima, biti oštećeni svi ljudi, a svaki valjani imetak onemogućen. Konačno, znali su kako nijedan čovjek ne bi mogao s razlogom na sebe uzeti određivanje vlastitog prava i da prema tom svom određenju nastavi s njegovim održavanjem, budući da je svaki čovjek za sebe i one koje voli pristran. I zato ovim sukobima i nevoljama ne bi bilo kraja, ako ljudi ne bi dali zajedničku suglasnost da njima upravlja netko koga bi sporazumno izabrali, budući da bez te suglasnosti ne bi postojao razlog zašto bi jedan čovjek na sebe trebao uzeti bivanje gospodarom ili sućem nad drugim.« (Hooker, *Eccl. Pol.* lib. I. sect. 10)

123. Ako je čovjek u prirodnom stanju tako slobodan kao što je bilo rečeno, ukoliko je apsolutni vladar svoje osobe i posjeda, jednak najvećima, a podanik nikome, zašto bi onda ostavio svoju slobodu, zbog čega bi predao svoje gospodarenje, a sebe podredio gospodstvu i nadzoru neke druge vlasti? Na to slijedi očigledan odgovor: iako u prirodnom stanju ima takvo pravo, ipak je njegovo uživanje nesigurno i stalno izloženo napadima drugih. Budući da su svi kraljevi kao i on, a svaki čovjek njemu jednak, i kako se veći dio njih ne pridržava strogo pravičnosti i pravde, očuvanje vlasništva koje ima u ovom stanju vrlo je nepouzđano i nesigurno. Zbog toga je voljan napustiti stanje koje je, koliko god da je slobodno, puno strahota i neprestanih opasnosti; i nije bez razloga što teži i što je voljan stupiti u društvo s drugima koji su već ujedinjeni ili se imaju namjeru ujediniti zbog uzajamnog očuvanja života, sloboda i imanja, koje općim imenom nazivamo *vlasništvom*.⁹⁶

⁹⁶ Za širu definiciju vlasništva vidi II. § 87. Taj cijeli ulomak treba usporediti s prvim ulomkom 17. glave *Levijatana*.

124. Stoga velika i glavna svrha udruživanja ljudi u države i njihovo stavljanja pod vladu *jest očuvanje njihovog vlasništva*.⁹⁷ A za ostvarenje te svrhe u prirodnom stanju mnoge stvari nedostaju.

Prvo, nedostaje *utvrđeni*, ustaljeni, poznati zakon; primljen i odobren općom suglasnošću, koji bi bio mjera pravednog i nepravednog i opće mjerilo koje bi rješavalo sve sporove između ljudi. Jer iako je prirodni zakon očigledan i shvatljiv svim racionalnim bićima;⁹⁸ ipak ga ljudi nisu spremni prihvatiti kao obvezujući zakon u njihovim specifičnim slučajevima, budući da su pod utjecajem vlastitih interesa, a i nedovoljno ga poznaju jer ga ne proučavaju.

⁹⁷ Ovaj ulomak predstavlja *locus classicus* za Lockeovu ideju o vlasništvu i odnosu istoga prema vladi.

⁹⁸ Usporedi II. § 12.

131. No, iako ljudi kada stupe u društvo predaju jednakost, slobodu i izvršnu vlast koje su imali u prirodnom stanju, u ruke društva kako bi njima raspolagalo zakonodavno tijelo u onoj mjeri u kojoj dobro društva to zahtijeva; ipak, budući da je to svatko učinio kako bi bolje očuvao sebe, svoju slobodu i vlasništvo – jer se ni za jedno racionalno stvorenje ne može pretpostaviti da mijenja svoj položaj kako bi mu bilo gore – onda se za vlast društva ili zakonodavno tijelo, koje su ustanovili, *nikako ne može pretpostaviti da doseže dalje od općeg dobra*; ali je obvezno osigurati svačije vlasništvo, braneći ga od ona tri gore spomenuta nedostatka, koja su prirodno stanje učinila tako nesigurnim i mučnim. I zato je onaj koji raspolaže zakonodavnom ili vrhovnom vlašću neke države obavezan vladati po utvrđenim *važećim zakonima*, objavljenima i poznatima narodu, a ne improviziranim dekretima; preko *nepristranih* i pravednih *sudaca* koji trebaju rješavati sporove na osnovi tih zakona; i upotrijebiti silu zajednice u zemlji *samo prigodom provedbe takvih zakona*, ili prema inozemstvu kako bi spriječio nepravde izvana i osigurao zajednicu od provala i invazija. A sve to treba biti usmjereno samo prema jednom cilju: *miru, sigurnosti i zajedničkom dobru* naroda.

134. Kako je velik cilj ljudi koji stupaju u društvo uživanje vlastite imovine u miru i sigurnosti, i budući da su značajan instrument i sredstvo za to zakoni utvrđeni u tom društvu, *prvi i osnovni pozitivni zakon* svih država je *ustanovljavanje zakonodavne vlasti*; budući da je *prvi i osnovni zakon* koji treba vladati čak i samim zakonodavnim tijelom *očuvanje društva* i (u mjeri u kojoj je to u skladu s općim dobrom) svakog pojedinca u njemu. Ova zakonodavna vlast nije samo *najviša vlast* države, već je i sveta i nezamjenjiva u rukama u koje ju je zajednica jednom predala;¹⁰³ niti bilo koja naredba nekog drugoga može, u bilo kojem obliku izražena ili bilo kakvom vlašću podržana, imati snagu i obvezatnost *zakona* koji ima *potvrdu od onog zakonodavnog tijela* koje je zajednica izabrala i postavila. Jer bez ovoga zakon ne bi mogao imati ono što je apsolutno nužno kako bi bio zakon – *suglasnost društva* nad kojim nitko ne može imati vlast donošenja zakona osim na osnovi suglasnosti njegovih pripadnika* i ovla-

¹⁰³ Usporedi vrlo sličan ulomak u Lockeovom *Pismu o toleranciji*: »Ovo je podrijetlo, ovo je svrha i ovo su granice zakonodavnog tijela, koje je vrhovna vlast u svakoj državi. Htio sam reći kako se može voditi briga o sigurnosti privatnih posjeda, o miru, obilju i općem dobru cijelog naroda; i, onoliko koliko je moguće, o uvećanju unutarnje snage protiv vanjskih neprijatelja« (*Epistola de Tolerantia*, 1765., str. 21, 57). O prvenstvu zakonodavnog tijela usporedi II. § 212.

* »Budući da zakonita vlast donošenja zakona, kako bi se upravljalo sveukupnim političkim društvima ljudi, ispravno pripada tim istim sveukupnim društvima, onda nije ništa bolje od čiste tiranije kada neki knez, ili bilo kakav silnik na zemlji, provode ovu vlast samovoljno, a ne na osnovi izričitog naloga dobivenog neposredno i osobno od Boga, ili pak na osnovi ovlasti koja prvobitno potječe od suglasnosti onih za koje se propisuje zakon. Zato to nisu zakoni ako ih pristanak zajednice nije takvima učinio.« (Hooker, *Eccl. Pol.* lib. 1. Sect. 10)

»Stoga u ovoj stvari zapažamo kako takvi ljudi po prirodi nemaju potpun i savršenu vlast da zapovijedaju sveukupnim političkim mnoštvima ljudi; i zbog toga što su sasvim bez naše suglasnosti, ne bismo mogli na takav način živjeti ni po kakvoj zapovijedi čovjeka. I kako bi nam se zapovijedalo, mi se usuglašavamo onog trenutka kad se društvo čiji smo dio suglasilo, bez opozivanja istog preko sličnog univerzalnog sporazuma.

Zbog toga su ljudski zakoni, bilo kakve vrste, važeći na osnovi suglasnosti.« (*ibid.*)

štenja dobivenog od njih. I zato se sva *poslušnost*, koju i preko najsvečanijih obveza svatko mora iskazivati, najzad okončava u ovoj *vrhovnoj vlasti*, a reguliraju je oni zakoni koji je ozakonjuju; niti mogu neke zakletve bilo kojoj stranoj sili ili nekoj domaćoj nižoj vlasti osloboditi nekog člana društva *poslušnosti prema zakonodavnom tijelu*, koje djeluje u skladu sa svojim ovlastima, niti ga prisiliti na poslušnost suprotnu zakonima koji su na ovaj način donijeti ili veću od onoga što zaista dopuštaju; jer smiješno je pretpostaviti kako netko može biti konačno obavezan na *poslušnost* prema nekoj vlasti u društvu koja nije *vrhovna*.

135. Premda je *zakonodavna vlast*, bilo da je predana jednome ili više njih, bilo da postoji stalno ili periodično, *vrhovna vlast* u svakoj državi, ipak:

Prvo, nije, niti može biti apsolutno *arbitrarna* nad životima i imovinom drugih ljudi. Jer kako je to samo združena vlast svakog pripadnika društva koja je predana toj osobi ili skupštini, koja je zakonodavac, ne može biti ništa više od onoga što su ti ljudi imali u prirodnom stanju prije nego što su stupili u društvo i predali je zajednici. Jer nitko ne može na drugoga prenijeti više vlasti nego što sam ima, i nitko ne raspolaže takvom apsolutnom vlašću nad sobom, ili nekim drugim, da bi mogao uništiti svoj vlastiti život ili drugome oduzeti život ili vlasništvo.¹⁰⁴

Kao što je bilo dokazano, čovjek ne može sebe podrediti arbitrarnoj vlasti drugoga; a kako u prirodnom stanju ne raspolaže nikakvom arbitarnom vlašću nad životom, slobodom ili vlasništvom drugoga, već samo s onoliko vlasti koliko mu je prirodni zakon dao zbog očuvanja sebe i ostalih ljudi, to je sve što zaista daje ili može predati dr-

¹⁰⁴ Usporedi II. § 6.

žavi, a preko nje i *zakonodavnoj vlasti*, tako da zakonodavno tijelo ne može imati više od toga. Njihova je vlast, u svojim krajnjim granicama, *ograničena na zajedničko dobro* društva.¹⁰⁵ To je vlast koja nema nikakvu drugu svrhu osim očuvanja i zbog toga nikad ne može imati pravo uništiti, porobiti ili hotimično osiromašiti podanike.* Obvezatnost prirodnog zakona ne prestaje u društvu, već je samo u mnogim slučajevima jasnije određena, a ljudskim zakonima su mu pripojene i poznate kazne kako bi se prisililo na poštovanje istoga.¹⁰⁶ Zato prirodni zakon vrijedi kao vječno pravilo za sve ljude, i za *zakonodavce*, kao i za sve druge. *Pravila* koja zakonodavci donose za djelatnosti ostalih ljudi moraju, kao i njihove vlastite djelatnosti, biti

u skladu s prirodnim zakonom, odnosno s Božjom voljom čije proglašenje on predstavlja; a kako je *osnovni prirodni zakon očuvanje ljudi*, nikakav ljudski zakon ne može biti pravilan ili pravomoćan ako je suprotan njemu.

¹⁰⁵ Usporedi *Third Letter on Toleration*, 1765., str. 164: »Vlast koja je u rukama građanskog suverena predstavlja silu svih podanika države, za koju se ne pretpostavlja kako je dovoljna za drugu svrhu osim za očuvanje članova te države od štete i nasilja u miru; ako su oni koji su mu dali ovu vlast ograničili njezinu primjenu na ovaj jedini cilj, nikakvo mnijenje ili neke druge koristi koje se njome mogu postići, ne mogu ga ovlastiti da je na drugi način upotrijebi.«

¹⁰⁶ Usporedi II. § 12.

* »Dva su temelja koja podižu javna društva; prvi je prirodna sklonost na osnovi koje svi teže društvenom životu i zajedništvu; drugi je poredak, izričito ili tajno usuglašen, koji se tiče načina njihovog udruživanja u zajednički život. Ovaj kasniji je ono što nazivamo zakonom države, sama duša političkog tijela čije dijelove zakon nadahnjuje životom, drži zajedno i pokreće na rad u takvim djelatnostima kakve zahtijeva opće dobro. Politički zakoni koji su utvrđeni zbog vanjskog poretka i gospodarenja među ljudima, nikad nisu stvoreni onako kako trebaju biti dok se ne pretpostavi da je volja čovjeka u biti tvrdoglava, buntovnička i protivna svakoj poslušnosti prema svetim zakonima njegove prirode; ukratko, sve dok se ne pretpostavi kako je čovjek, s obzirom na svoj obiteljski duh, malo bolji od divlje zvijeri; oni se, usprkos tome, brinu kako bi usmjerili njegove vanjske djelatnosti da ne budu smetnja općem dobru, zbog kojega su društva i ustanovljena. Sve dok to čine, oni su savršeni.« (Hooker, *Eccl. Pol.* lib. 1. sect. 10)

142. To su *ograničenja* koja ovlaštenja, što su im ga dali društvo te Božji i prirodni zakon, *postavljaju zakonodavnoj* vlasti svake države u svim oblicima vlade.

Prvo, trebaju vladati na osnovi *objavljenih, utvrđenih zakona* i ne biti nedosljedni u pojedinačnim slučajevima, već imati jedno pravilo za bogatog i siromašnog, za miljenika na dvoru i seljaka za plugom.

Drugo, ovi *zakoni* također ne smiju u konačnici biti namijenjeni ni jednoj drugoj svrsi osim *dobru naroda*.

Treće, ne smiju *donositi poreze* na imovinu *naroda bez suglasnosti naroda*, dobivenu od samog naroda ili od njegovih predstavnika. A ovo se upravo odnosi samo na takve vlade gdje *zakonodavno tijelo* stalno postoji, ili bar gdje narod nije namijenio neki dio zakonodavne vlasti za predstavnike koje bi birao s vremena na vrijeme.

Četvrto, *zakonodavno tijelo* niti mora *niti može prenijeti vlast donošenja zakona* na nekog drugog, ili je postaviti negdje osim ondje gdje ju je narod postavio.

143. *Zakonodavna vlast* je ona vlast koja ima pravo *određivati* kako će biti uporabljena *sila države* poradi očuvanja zajednice i njezinih pripadnika. No, budući da se oni zakoni koji se trebaju stalno provoditi, i koji uvijek trebaju biti na snazi, mogu donijeti u kratkom vremenu, nema potrebe da *zakonodavno tijelo* stalno postoji, budući da nema uvijek posla koji bi obavljalo. I kako bi moglo biti preveliko iskušenje za ljudsku slabost, spremnu dočepati se vlasti, ako bi isti ljudi koji imaju vlast donošenja zakona u svojim rukama imali i vlast izvršavanja, čime bi sebe mogli izuzeti od poslušnosti prema zakonima koje donose; i prilagoditi zakone, kako prigodom donošenja, tako i u izvršavanju, svojem privatnom interesu i tako doći do toga da imaju različite interese od ostalog dijela zajednice, suprotne svrsi društva i vlade; zbog toga je u dobro uređenim državama, gdje se o dobru cjeline vodi briga na pravi način, *zakonodavna vlast* predana u ruke različitih ljudi koji, sazvani u pravo vrijeme, imaju vlast sami ili s drugima donositi zakone; a kad to učine, budući da se opet razdvoje, sami postaju podčinjeni zakonima koje su donijeli, što je za njih nova i neposredna obveza da pripaze i donesu ih poradi zajedničkog dobra.¹¹¹

¹¹¹ Ustavno uređenje Engleske predstavlja primjer »dobro uređene države«, koju je Locke imao na umu. Usporedi II. §§ 128, 167 i 213.

144. Ali kako zakoni, donijeti odmah i u kratkom vremenu, imaju stalnu i trajnu snagu i zahtijevaju *neprestanu provedbu* i spremnost, nužna je *vlast koja uvijek postoji*, koja treba nadgledati *provođenje* donesenih zakona, i koja ostaje na snazi.¹¹² I zato se često događa da su *zakonodavna i izvršna vlast* odvojene.

149. Premda u ustanovljenoj državi, koja počiva na vlastitoj osnovi i djeluje prema vlastitoj prirodi, odnosno djeluje za očuvanje zajednice, može postojati samo *jedna vrhovna vlast*, koju predstavlja *zakonodavno tijelo*, prema kojoj sve ostale jesu i moraju biti podčinjene, ipak, budući da je *zakonodavno tijelo* samo delegirana vlast koja treba djelovati za određene ciljeve, u narodu još ostaje *vrhovna vlast* za uklanjanje ili *promjenu zakonodavnog tijela* kad vidi da je *zakonodavni* akt u suprotnosti s ovlastima koje su mu dane. Jer kako je *sva vlast dana s ovlaštenjem* za postizanje *cilja*, kako je ograničena tim ciljem, kad god je taj *cilj* očigledno zanemaren ili onemogućen, *ovlaštenje* nužno mora biti *oduzeto*, a vlast prenijeta u ruke onih koji su je dali i koji će je iznova moći postaviti kako smatraju da je najbolje za njihovu sigurnost i zaštitu. I zato *zajednica* neprestano *zadržava vrhovnu vlast* kako bi očuvala sebe od napada i zlih namjera sviju, čak i svojih zakonodavaca, kad god su tako lakoumni i zli da imaju ili provode loše namjere protiv sloboda i vlasništva podanika. Jer kako nijedan čovjek ili društvo ljudi nemaju moć predati svoje očuvanje, ili u skladu s tim sredstva za njega, apsolutnoj volji i arbitrarnom gospodstvu drugoga, kad god se netko sprema odvesti ih u takav, ropski položaj, uvijek će imati pravo očuvati ono što nemaju moć napustiti; i izbaviti sebe od onih koji narušavaju ovaj osnovni, sveti i nepromjenjivi zakon *samoočuvanja*, zbog kojega su i stupili u društvo. I zato se, s obzirom na navedeno, za *zajednicu* može reći kako je uvijek *vrhovna vlast*, ali ne dok je pod nekim oblikom vlade, jer ovu vlast narod nikad ne može uzeti dok se vlada ne raspadne.

154. Ako *zakonodavno tijelo*, ili neki njegov dio, čine predstavnici koje je narod izabrao za to razdoblje, i koji se poslije toga vraćaju u uobičajeni položaj podanika i nemaju nikakvog udjela u zakonodavstvu, osim na osnovi novog izbora; ovu vlast također mora provoditi narod, u određenim godišnjim dobima ili pak kad je zbog toga sazvan; i u ovom posljednjem slučaju pravo sazivanja zakonodavnog tijela obično je dano izvršnoj vlasti i sadrži jedno od ova dva ograničenja u odnosu na vrijeme: ili izvorni ustav zahtijeva njegovo *sazivanje* i *djelovanje* u određenim intervalima, i tad izvršna vlast ne čini ništa drugo osim što kao ministar izdaje upute za njegov izbor i sazivanje u skladu s odgovarajućim formama; ili je pak sazivanje putem novih izbora prepušteno razboritosti izvršne vlasti kada prigode ili potrebe zajednice zahtijevaju dopunu starih ili donošenje novih zakona ili otklanjanje i prevenciju nekih neugodnosti koje pritišću ili ugrožavaju narod.

155. Ovdje se može postaviti pitanje: što se dogodi ako izvršna vlast, budući da raspolaže silom države, uporabi ovu vlast kako bi onemogućila *sastajanje* i *rad zakonodavnog tijela* kada izvorni ustav¹¹⁵ ili opće potrebe to zahtijevaju?¹¹⁶ Odgovaram: onaj tko uporabi silu prema narodu bez punomoći i suprotno ovlaštenju koje ima, nalazi se u stanju rata s narodom, koji ima pravo *ponovno uspostaviti svoje zakonodavno tijelo u provedbi svoje vlasti*. Jer, budući da je uspostavio zakonodavno tijelo s namjerom da provodi vlast donošenja zakona, bilo u određeno utvrđeno vrijeme ili prema potrebi, kad je ono nekom silom spriječeno u onome što je društvu nužno i u čemu se nalazi sigurnost i očuvanje naroda, narod ima pravo to silom ukloniti. U svim stanjima i uvjetima jedini je pravi lijek za *silu* bez ovlaštenja taj da joj se suprotstavi *silom*. Uporaba *sile* bez ovlaštenja stavlja onoga tko je koristi u *stanje rata*, kao napadača, i prema tome ga čini odgovornim za postupanje prema njemu samome.

¹¹⁵ »Izvorni ustav« – jedino u ovom ulomku i u §§ 156 i 218 riječ *constitution* (ustav) je uporabljen u današnjem smislu te riječi.

¹¹⁶ Usporedi II. § 215.